BİBLİYOGRAFYA :

BA, *TD,* nr. 69, 177, 254, 450; *Adana ŞS,* nr. 87, s. 213, sene 1290; Yâkūt, *Muʿcemü'l-büldân,* Beyrut 1955, I, 132-133; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-ḥaleb* (nşr. Sâmi ed-Dehhân), Dımaşk 1951-68, I-II; Ayn-ı Ali Efendi, *Kavânîn-i Âl-i Osman,* İstanbul 1280, s. 26, 54, 55; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme,* IX, 333-334; *Adana Vilâyeti Salnâmesi* (1289); (1308); Lütfi, *Târih,* İstanbul 1292, IV, 3-24; Bertrandon de la Broquière, *Le Voyage d'outremer,* Paris 1892; V. Cuinet, *Turquie d'Asie,* Paris 1892, II, 3-40; *Kāmûsü'l-a'lâm,* I, 218; *La Province d'Adana, Apercu historique, éthnographique et statistique,* Constantinople 1920, s. 7-8, 88-89; M. Halil Yınanç, *Türkiye Tarihi, Selçuklular Devri, Anadolu'nun Fethi,* İstanbul 1944, s. 19-29; Cevdet Paşa, *Tezâkir* (nşr. M. Cavid Baysun), Ankara 1963, III, 107-191, 220-223, 240; a.mlf., *Ma'rûzât* (nşr. Yusuf Halaçoğlu), İstanbul 1980, s. 113-188; Kasım Ener, *Tarih Boyunca Adana Ovası'na Bir Bakış,* İstanbul 1964; M. Hadi Altay, *Adım Adım Çukurova,* Adana 1965, s. 13-28; Ahmed Cevdet Çamurdan, *Kurtuluş Savaşında Doğu Kilikya Olayları,* Adana 1975, s. 340-513; Süha Göney, *Adana Ovaları I,* İstanbul 1976; *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler,* Ankara 1983, I, 5-65; Ekrem Kâmil, "Gazzî-Mekkî Seyahatnâmesi", *Tarih Semineri Dergisi,* 1/2, İstanbul 1937, s. 22; Naci Kūm, "Misis Kervansarayı ve Ramazanoğulları Tarihi ve Adana Şehrindeki Eserleri", *Görüşler Dergisi,* sy. 35, Adana 1941, s. 6-8; Faruk Sümer, "Çukurova Tarihine Dâir Araştırmalar", *Tarih Araştırmaları Dergisi,* I/1, Ankara 1963, s. 1-112; Yusuf Halaçoğlu, "Fırka-i İslâhiye ve Yapmış Olduğu İskân", *Tarih Dergisi,* sy. 27, İstanbul 1973, s. 1-20; "Timâr Sistemi Hakkında Bir Risâle" (nşr. İlhan Şahin), *Tarih Dergisi,* sy. 32, İstanbul 1979, s. 916-917; Besim Darkot, "Adana", *İA,* I, 127-129; Fr. Taeschner, "Adana", EI^2 (Fr.), I, 187-189.

 YUSUF HALAÇOĞLU

ADANA ULUCAMİİ

(bk. ULUCAMİ).

ADANALI HAYRET

(1848-1913)

Tanzimat'tan sonraki yıllarda eski şiiri devam ettiren şairlerin en tanınmışlarından biri.

Adana'da çiftçilikle uğraşan Hacı Hüseyin Ağa'nın oğludur. Asıl adı Mehmed Bahâeddin'dir. Devrinde daha çok Hoca Hayret adıyla meşhur oldu. İlk tahsilini Adana'da tamamladı. Bu sırada Arapça ve Farsça öğrendi. Daha sonra İstanbul'a giderek Süleyman Subaşı Medresesi'ne girdi; ayrıca hocalık için açılan imtihanı kazanarak Dârülmuallimîn'den diploma aldı. Bir süre Adana ve Söğüt rüşdiyelerinde görev yaptıktan sonra İstanbul'a döndü. Önce Prens Mustafa Fâzıl Paşa'nın konağında hocalık yaptı. Daha sonra 1876'da Üsküdar Paşakapısı ve 1878'de Gülhane Askerî Rüşdiyesi'nde Türkçe dil bilgisi, ardından da Mekteb-i Sultânî'de Türk edebiyatı dersleri verdi. 1881'de kütüphaneler müfettişliği, 1886'da Maarif Nezâreti Teftiş ve Muayene Encümeni âzalığı, 1892'de Kandiye İdâdîsi edebiyat hocalığı yaptı; 1908'de Dârülfünun ulûm-ı dîniyye ve edebiyye şubeleri müdürlüğünde bulundu. Otuzbir Mart Vak'ası sırasında baş muharrirliğini yaptığı *İslâm Mecmuası*'nda yayımlanan bir makalesi yüzünden Rodos'a sürüldü; ancak 1910'da affedildi. 17 Eylül 1913'te İstanbul'da öldü ve Merkezefendi Kabristanı'na defnedildi.

Muallim Nâcî mektebine mensup şairler arasında belli bir yeri olan Hayret, devrinde daha çok klasik tarzdaki şiirleriyle tanınmıştır. Çağdaşları arasında sözünü sakınmamakla da şöhret kazanan şair, bilhassa hicivleriyle dikkati çekmiştir. İlmî yazı ve münakaşaların çoğu *Beyânülhak, Sırât-ı Müstakîm* ve *Sebîlürreşad* mecmualarında yayımlanmıştır. Yaratılıştan hür fikirli olan Adanalı Hayret devrinin birçok aydını gibi önce Sultan II. Abdülhamid'e cephe alarak İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girmiş, kısa bir müddet sonra cemiyetin iç yüzünü anlayınca da ayrılmıştır.

Dil, edebiyat, şiir ve tasavvufî konularda geniş bilgisi olmasına rağmen makaleleri dışında fazla eser bırakmamıştır. *Şehrâyîn ve Sihr-i Beyân* (İstanbul 1302) adlı iki bölümden meydana gelen mesnevi tarzındaki eserinin birinci bölümünde Sultan II. Abdülhamid, ikinci bölümünde de Sadrazam Said Paşa methedilmektedir. Daha çok bir mecmuayı andıran *Sûk-ı Ukâz* (İstanbul 1304) ancak bir sayı yayımlanabilmiş, şiirleri ise ölümünden sonra *Eş'âr-ı Hayret* adıyla bir araya getirilmişse de neşredilmemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Osmanlı Müellifleri, II, 155; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri,* II, 593-614; Mâhir İz, *Yılların İzi,* İstanbul 1975, s. 38-39, 127-128, 176; a.mlf., *Adanalı Hayret'in Hayatı ve Şiirleri* (lisans tezi, 1929), İÜ Türkiyat Araştırma Merkezi, nr. T 87; Ali Kemal, *Ömrüm* (nşr. Zeki Kuneralp), İstanbul 1985, s. 60-62; Hasan Duman, *Katalog,* İstanbul 1986, s. 181; *TA,* XIX, 125-126.

 ABDÜLKADİR KARAHAN

ADANALI ZİYA

(1859-1932)

Tanzimat'tan sonraki Türk edebiyatında daha çok hicivleriyle tanınan şair.

Ailesi hakkında fazla bilgi yoktur. Rüşdiyeyi Adana'da bitirdi. Henüz yirmi yaşlarında iken şiire heves ederek hicivle işe başladı. Ziya Paşa'nın Adana valiliği sırasında idare aleyhine yazdığı bir şiire rağmen vali tarafından takdir edilerek tahsil için İstanbul'a gönderildi. İstanbul'da önce bir süre Mekteb-i Tıbbiyye'ye devam etti. Mizacı belli kayıtlar altına girmeye müsait olmadığı için kısa zamanda buradan ayrılarak derbeder bir hayat sürmeye başladı. Ancak bir süre sonra bu hayattan da bıktı. Bir tanıdığı vasıtasıyla Evkaf Nezâreti'nde bir kaleme memur olarak girdi; bu kalemde devrin tanınmış şairleriyle tanışma ve dostluk kurma fırsatı buldu. Bu arada yine sefil bir hayat sürmeye başladı. Sarhoş olarak dolaştığı bir gün yolda seraskerin arabasına yaklaşarak küfür edince yakalanıp tevkif edildi. Hapisten kurtarılmak için arkadaşları tarafından deli olduğu söylenince tımarhaneye atıldı. Ancak bir süre sonra deli olmadığı anlaşıldı ve Fizan'a sürüldü. 1894'te bir fırsatını bulup Fizan'dan Mısır'a kaçtı. Daha sonra affedilerek İstanbul'a döndü. Sadrazam Cevad Paşa'ya takdim ettiği bir arzuhal üzerine Afyonkarahisar evkaf müdürlüğüne tayin edildi (1895). 1910 yılında emekliye ayrıldı; ölüm tarihi olan 26 Ağustos 1932'ye kadar burada derbeder bir hayat sürdü. Mezarı Afyonkarahisar Tayyare Şehitliği'ndedir.

Devrinde adı, eski edebiyatı temsil eden şairler arasında ön sırada zikredilen Adanalı Ziya'nın, özellikle gazel tarzındaki şiirleri ince hayaller ve üslûp güzelliği bakımından o yılların edebiyat otoriteleri tarafından takdirle karşılanmıştır. Şiire ve edebiyata büyük bir kabiliyeti olduğu halde derbeder bir hayat sürmesi, kabiliyetinin boş yere yok olmasına sebep olmuştur. Hemen hepsi eski tarzda olan şiirlerini *Evrâk-ı Hazan* adıyla bir kitapta toplamak istemişse de bu arzusunu gerçekleştirememiştir. Şiirlerinin bir kısmı ölümünden sonra Afyon Halkevi tarafından çıkarılan *Taşpınar* dergisinde yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri,* III, 2019-2027; Gövsa, *Türk Meşhurları,* s. 413.

 ABDÜLKADİR KARAHAN